

Natuur in oktober.

Aandacht voor het weer De atmosfeer is vochtig: veel regen, maar ook mist. De temperatuur daalt in de tweede helft van de maand snel. Afscheid van de zomer; intrede van de winter. Wanneer is de eerste nachtvorst? Is er ook al dagvorst?

Wat zegt de boer? Een koude oktober, een zachte nieuwjaarsmaand.
Een warme oktober, een koud Nieuwjaar.

Wat bloeit? In de tuin bloeien veel bloemen door tot de eerste nachtvorsten komen, bijvoorbeeld goudsbloemen, Oostindische kers, dahlia's. Klimop komt in bloei en trekt op zachte dagen veel insecten.

Najaarsverschijnselen Verkleuring en val van de bladeren. Mogelijk veel paddestoelen. Voorkom plukken door de kinderen!
De vogeltrek bereikt in de derde week van oktober als regel hoogtepunt. Trek van bijvoorbeeld kraaien gaat nog lang door en is goed te zien.
Eekhoorns in parken en bossen hamsteren eikels en beukenootjes.
Er zijn veel spinnewebben (spinnen heeft meestal 's nachts plaats).
Muggen en vliegen gaan in huis overwinteren.

J.A.N.

DE NATUUR VAN DE MAAND

Redactiecommissie:

J. A. Nijkamp (eindredacteur)

Drs. W. G. F. Schroevers, H. Wals

22e serie - 1971 - No. 6

Tekst: J. A. Nijkamp

Lesmogelijkheden: H. Wals

Natuur in oktober J. A. Nijkamp

Tekeningen: A. Nijkamp - de Jeeger

GEMEENTELIJK SCHOOL- EN KINDERTUINEN
RAALTSTRAAT 4 - 'S-GRAVENHAGE

Veranderingen in het aantal benodigde exemplaren moeten — bij voorkeur schriftelijk — worden opgegeven aan het bureau.

Kokmeeuwen uit Noord- en Oost-Europa komen echter hun plaats bij ons innemen.
Door het gebruik van de kaart krijgen de leerlingen enigszins een beeld van de afstanden die de vogels afleggen.

Het begrip oriëntatie

Hoe oriënteert de mens zich? Wij zoeken met onze ogen naar herkenningpunten, kijken naar naambordjes in de straat, zien ANWB-borden, tasten om onze weg te vinden in een donkere kamer. Kortom voor onze oriëntatie maken we dikwijls van allerlei *zintuigen* gebruik.

Vogels hebben het wonderbaarlijke vermogen om met een grote precisie hun weg te vinden. Het verhaal van de zwaluw in de achtergrond-informatie illustreert dit. Een vergelijk met de ruimtevaart is hier op zijn plaats.

Wijst u de leerlingen eveneens op het gedrag van *landvogels* en *watervogels* tijdens de trek.

Wat doen landvogels wanneer zij vanuit het land de kust naderen? Bij het verklaren van de zgn. *stuwbanen* kunt u het best de kaart weer gebruiken.

Het ringonderzoek en de vinkenbaan.

Het waarom en het hoe wordt weer behandeld in de achtergrond-informatie. Laat u de kinderen eens verklaren waarom juist langs de kuststrook de meeste vinkenbanen zijn.

Bij het bespreken van de vinkenbaan kunt u een aantal in de Nederlandse taal voorkomende uitdrukkingen behandelen zoals: Soort zoekt soort, Op de wip zitten, Z'n slag slaan.

Laat u i.v.m. de *lokvogels* eens wat vogelgeluiden horen!

Bij ons worden de vinkenbanen gebruikt voor het wetenschappelijk onderzoek. Hoe worden ze in België gebruikt? Waarom wil men daartegen protesteren? Kunnen de leerlingen een aantal argumenten bedenken?

U heeft hier een mooie gelegenheid om de leerlingen er op te wijzen dat de bescherming van dieren een internationale zaak is, en dat ook wij verplichtingen hebben. We denken daarbij aan de in de achtergrond-informatie genoemde eenden en ganzen, die gevangen worden en het *Waddengebied* waar vele vogels in de trektijd uit andere landen *fourageren*. Vinden deze trekvogels op weg naar het zuiden nog zo'n waddengebied waar ze voedsel kunnen zoeken? (kaart) Wat gebeurt er als het Waddengebied zou verdwijnen!

We raden u aan om op zachtboard een aantal kenmerkende trekvogels (van de platen uitgezaagd) te prikken, de stuwbanen op een kaartje te laten tekenen, met aardappelstempels groepen trekvogels te laten uitbeelden, het kompas te gebruiken om trekrichtingen te bepalen (waar ligt het noorden, het zuiden, etc.). vliegbeelden (zie diverse vogelboekjes) te laten maken van zwart etalagekarton en deze op een contrasterende achtergrond te plakken. U kunt voorts een maquette laten maken van een vinkenbaan, een voerplankje laten maken om vogels in de winter te kunnen voeren etc.

H. W.

Vogel, waarheen

Onze collega G. de Vries, schoolbioloog in Groningen, heeft zich tot de hoofden van scholen en/of de leerkrachten van de zesde klasse van het basisonderwijs in zijn werkgebied gericht met een schrijven over het gevaar dat de vogelstand bedreigt door de massale vangsten in België. Hij wekt de scholen op aandacht te besteden aan dit probleem en hij geeft daarvoor enkele suggesties. De aandacht *kán* (niet: *moét*) leiden tot een handtekeningenactie, die gericht is tegen de vogelvangst in België.

Wij citeren een paar gedeeltes uit de brief:

"Zoals u wellicht weet worden in België jaarlijks zo'n 20 miljoen zangvogels gevangen, die óf geconsumeerd óf als kooivogels verhandeld worden. De vogelaars verdienen hiermee een aardig centje evenals de Belgische regering, die de vergunningen uitgeeft".

En verder:

"Leerlingen zullen in het algemeen bereid zijn hun handtekening te zetten, terwijl ze nauwelijks weten waarvoor en waarom; daarmee is dan de waarde van de handtekening gering geworden. Het lijkt ons dan ook pas verantwoord dat u en uw leerlingen meedoen, als in de klas besproken is waar het om gaat. Zien de leerlingen het nut van de actie niet in, dan doen ze uiteraard niet mee".

De Heer De Vries vraagt zijn collegae-schoolbiologen ook in hún werkgebied aandacht aan deze zaak te besteden. Wij meenden dat het zinvol is ook in de Natuur van de Maand aandacht aan dit probleem te wijden. Natuurlijk moet het streven er op gericht zijn de milieu-educatie een vaste plaats in het onderwijs te geven en het hele leerprogramma mede op dit belangrijke aspect van ons bestaan te richten. Dat gerichte en op de lange duur geplande onderwijs mag ons echter niet afhouden van het schenken van aandacht aan actuele gebeurtenissen. Tot die gebeurtenissen zouden wij het verzet tegen de massale vogelvangst willen rekenen. Dat verzet is er in de eerste plaats in België zelf: de natuur en vogelbeschermingsverenigingen en het Centrum voor Natuurbeschermings-educatie in België ijveren al lang voor een betere wet, die de vogels meer bescherming zal verlenen.

Dat verzet is er ook in Nederland. Op 17 augustus werd aan de Ambassadeur van België een door vele handtekeningen gesteund protest tegen de vogelvangst overhandigd en het ligt in het voornemen omstreeks 1 oktober de nog nagekomen handtekeningen door te zenden. Daarvoor komt dit nummer te laat.

Wij menen dat ook zonder handtekeningenactie het onderwerp belangrijk genoeg is om het te behandelen, in het bijzonder om in het licht te stellen dat ook Nederlanders en andere buitenlanders het recht hebben zich in dit geval te bemoeien met zaken, die, oppervlakkig gezien, alleen de Belgen raken. Zoals er ook in Nederland zaken zijn die buitenlanders niet koud hoeven en kunnen laten... Ook dát moeten de leerlingen beseffen. We komen hierop in de les terug.

O, WAT ZOU IK VLIEGEN ...

"Ik wou dat ik een vogeltje was; o, wat zou ik vliegen!"

In deze kinderversregeltjes ligt het verlangen uitgedrukt dat de mensheid door de hele historie heen gehad heeft: te kunnen vliegen als een vogel! Door zijn bouw is de mens typisch aan het land gebonden en het water en de lucht zijn hem van nature vreemd. De primitieve mens moest zich op zijn tochten over het aardoppervlak verlaten op zijn ogen. De zichtbare bakens, bergtoppen, rivieren, boomgroepen enzovoorts hielpen hem de weg te onthouden. Toen hij het water en later de lucht veroverde, moest hij een heel instrumentarium uitvinden om zijn plaats te kunnen bepalen en zijn richting te kiezen en ieder, die zelfstandig wil gaan varen of vliegen, moet in een moeilijke leertijd een goed navigator worden.

De mens veroverde het water en de lucht maar in sierlijkheid van bewegen, in economisch brandstofgebruik en in tal van andere opzichten bleef hij de mindere van het dier.

De Amerikanen zijn — overigens terecht — trots op hun maanreizen en op de precisie van hun "dienstregeling". Het is wonderlijk te bedenken dat op nagenoeg ieder ogenblik op aarde bepaald wordt wat de ruimtereizigers op de maan moeten doen! We kijken bewonderend naar het computercentrum in Houston.

Overtreft de prestatie van de mens die van een klein vogeltje als de zwaluw, die na een reis van duizenden kilometers met een uiterste precisie de "decimeter" weet te vinden waar hij ook het vorige jaar nestelde? En dat met een "computer", die in de ene kubieke centimeter van zijn schedelholte past! We doen de Amerikanen niet te kort als we de zwaluw prijzen! Aan het begin van de les mag deze verwondering en bewondering er best zijn! De zwaluw doet voor mij niet voor de ruimtevaart onder; alleen: zijn prestatie is voor ons veel onbegrijpelijker.

KUNNEN EN DOEN

Het *vermogen om te vliegen* heeft de vogels veel onafhankelijker gemaakt van een bepaalde plaats op aarde dan de meeste andere dieren. Het vliegvermogen stelt de vogel tot het maken van *lange reizen* in staat. Tussen kunnen en dóen ligt een grote marge en we zouden ons deerlijk vergissen als we in iedere vogel een soort wereldreiziger zagen. Soms lukt het bepaalde vogels persoonlijk te leren kennen. Een mus mist wel eens zijn staart en de zwarte mannetjesmerel heeft vaak een wit plekje. Als we een tijd lang op zo'n persoonlijke kennis letten voelen we ons wel een beetje teleurgesteld als we merken, dat zijn tochten zich niet veel verder dan enkele tuinen van ons af uitstrekken. Daar staat tegenover, dat de kleine fitis, die de hele zomer heeft zitten tierelieren in alle mogelijke laag geboomte de winter wellicht is gaan doorbrengen in tropisch Afrika. Terwijl mus en merel *standvogels* zijn, is de kleine fitis een *trekvogel*. Dat zijn echter begrippen, die we eerst moeten gaan definiëren.

STANDVOGEL

We zeggen, dat een vogel standvogel is, als zijn zomer- en winterverblijf met elkaar samenvallen. Dat wil dus zeggen, dat het dier het

vogeltrek is. Ongetwijfeld zullen er een paar redelijk goede antwoorden komen. Van belang is dat u een aantal begrippen zoals: "zij vliegen naar warme landen in het najaar", "het wordt hier te koud", "er is geen voedsel meer", etc. even vasthoudt door ze op het bord te noteren.

II. De lesinhoud.

In de les gaan we dit nader uitwerken, waarbij u weer de achtergrondinformatie kunt gebruiken.

U zou kunnen beginnen met het vestigen van de aandacht op de wijze waarop vogels zich voortbewegen. Indien u voor enige veren hebt kunnen zorgen (bij het verzamelen de leerlingen inschakelen) is dit het moment om ze te gaan demonstreren. Geeft u de veren vooral in handen van de leerlingen.

Vergelijk de wijze van voortbewegen met andere dieren, zoals diverse zoogdieren en de mens. We kunnen er tevens op wijzen dat de mens vroeger ook heeft geprobeerd zich als een vogel voort te bewegen d.m.v. een "vliegtuig met klappende vleugels". De vleugels werden aan de armen bevestigd. Het klappen werd bereikt door de armen naar boven en beneden te bewegen.

Het vliegen van een vogel hoeft niet altijd *trek* te zijn.

Waarom vliegen vogels bijvoorbeeld ook? Voedsel zoeken, nestmateriaal verzamelen, wegvliegen voor een roofdier, een jager etc.

Wat noemen we dan wel trek? Misschien komen de leerlingen hier zelf op!

In ieder geval moeten we nu ook de begrippen *broedgebied* en *winterkwartier* gaan introduceren.

Trekvogels houden er een duidelijk gescheiden broedgebied op na.

Hoe is het met de *standvogels*?

Wat noemen we een *doortrekker*?

Aan deze begrippen moeten we wat meer aandacht besteden.

Wellicht kunt u het de leerlingen het best duidelijk maken d.m.v. onderstaand schema:

Na dit schema kunnen we de kaart van Europa gaan gebruiken. We kunnen vragen stellen als:

Hoe zou je een vogel noemen die in Zweden als zomergast broedt en 's winters in ons land verblijft?

Hoe de vogel, die in Scandinavië broedt en via Nederland in Frankrijk zijn winterkwartier opzoekt?

En hoe noemen we een vogel die in Nederland zijn broedgebied en in Nederland zijn winterkwartier heeft?

De kaart kan ons ook van pas komen bij het verklaren van het feit dat de kokmeeuw, die wij het hele jaar kunnen zien, geen *standvogel* is. Onze kokmeeuwen trekken weg naar het zuiden tot Noord-Afrika toe.

der dan hun zuidelijker verwanten. Sekse en leeftijd zeggen iets over de samenstelling van de trekkende troepen. Zijn die gemengd, bestaan ze uit mannetjes en wijfjes en uit alle leeftijden of zijn het uitsluitend oude of uitsluitend jonge vogels? Ook het kennen van de verhouding tussen de seksen, tussen het aantal jonge en oude vogels kan ons iets leren en dat temeer als wij deze gegevens over een reeks van jaren hebben. Het gewicht zegt ook iets over de conditie, waarin de vogels verkeren. Bij een serieus medisch onderzoek zet de dokter u ook niet voor niets op de schaal.

Het hele onderzoek verdiept onze kennis van de vogels en daardoor zijn wij weer beter in staat hen de bescherming te verlenen die nodig is om hen in stand te houden. Voor hen zelf, maar ook voor ons. Zonder vogels is de wereld niet compleet. We moeten de kinderen leren met niet minder dan een complete wereld genoeg te nemen.

J. A. N.

VOGEL, WAARHEEN...? (lesmogelijkheden)

Het doel van de les.

Omdat er wellicht in de komende weken aandacht zal worden besteed, (d.m.v. televisie, radio en dagbladpers) aan het vangen van vogels, willen wij deze keer de vogeltrek onder de loupe nemen.

Welke hulpmiddelen?

A. Platenmateriaal en krantenknipsels.

Van vogels bestaan veel goede platen. We noemen u. o.a. de serie vogelplaten, die door de Nederlandse Vereniging tot bescherming van vogels zijn uitgegeven, adres Nachtegaalstraat 60 bis, Utrecht, tel. 030-18382. De prijs voor deze platen bedraagt f 3,50 per stuk. Voor de leerlingen zijn van deze grote platen kleinere afbeeldingen gemaakt. De prijs hiervan bedraagt f 0,60 per stuk, bij afname van 10 of meer exemplaren f 0,35 per stuk.

De leerlingen kunnen de opdracht krijgen om alles wat ze in kranten, weekbladen etc. over vogeltrek en vogelvangst aantreffen, uit te knippen en mee naar school te nemen.

Uit de grote platen kunt u de vogels knippen en deze op een plaatje hardboard plakken (o.a. met lero of gluton). Met figuurzaag door de andere leerlingen laten uitzagen. Achter het stukje hardboard plakt u een stukje hout, waardoor een spijkertje is geslagen. Met dit spijkertje kunt u het „uitgezaagde vogeltje” op een stuk zachtboard prikken.

B. Grammofoonplaat met vogelgeluiden.

Bij het IVN, Warmoesstraat 39 te Amsterdam kunt u grammofoonplaatjes bestellen met vogelgeluiden (o.a. bosvogels).

C. De atlas of de wandkaart van Europa.

D. Enkel veren.

De les.

I. Inleiding.

Op het bord kunt u bijvoorbeeld het begrip „vogeltrek” schrijven. Naar aanleiding hiervan kunnen we de leerlingen vragen of zij weten wat

gehele jaar op dezelfde plaats blijft. 's Zomers is het gebied waar het dier voedsel zoekt meestal wat kleiner dan 's winters, maar populair uitgedrukt: dat afstandsverschil is te befietzen.

TREKVOGEL

We spreken van trekvogel als het dier er een duidelijk gescheiden broedgebied en winterkwartier op na houdt. Onder „trek” verstaan we dan de beweging van het broedgebied naar het winterkwartier en omgekeerd. Trek is dus: een zich periodiek herhalende beweging in een bepaalde richting.

Het broedgebied ligt altijd in het koudste gedeelte van het verspreidingsgebied (het gehele deel van de aarde, waarop we het dier kunnen aantreffen).

In het broedgebied noemen we de vogel *zomergast* en in het winterkwartier *wintergast*. Broedgebied en winterkwartier grenzen als regel niet aan elkaar en bij het gaan van het broedgebied naar het winterkwartier vliegt de vogel dus over een gebied, waar hij noch als zomer- noch als wintergast verblijft. In dat gebied noemen we hem *doortrekker*.

PAS OP!

Dat lijkt allemaal doodsimpel en om standvogels te vinden ga ik nu eens dieren bedenken, die ik hier het hele jaar door zie. Ik kies als voorbeeld een vogel, die alle kinderen kennen: de kokmeeuw. Er is geen dag in het jaar, waarop ik die kokmeeuw niet in ons land kan zien en nu weet ik het dus: standvogel! Mis poes. Die zaak zit veel ingewikkelder. Onze broedvogels trekken in het najaar voor het grootste deel weg in zuidelijke richting en zij komen daarbij tot in Noord-Afrika toe. Terwijl echter onze broedvogels wegtrekken komen uit Noord- en Oost-Europa kokmeeuwen, die dáár hebben gebroed, naar óns toe om hier als wintergast te verblijven. Een deel van die vogels uit Noord- en Oost-Europa vliegt nog over ons land heen om wat zuidelijker te overwinteren en die dieren zijn in ons land doortrekkers. Tenslotte trekken bij ons

niet alle kokmeeuwen weg — vermoedelijk blijft 10 à 20 % in ons land — en die vogels zijn hier standvogel. De kokmeeuw kan dus in ons land *standvogel*, *zomergast*, *doortrekker* en *wintergast* zijn.

Dergelijke vogels die hier *als soort*, maar niet als individu, *het hele jaar* zijn, noemen we *jaarvogels*.

CONTROLE

Dit is natuurlijk wel een mooi verhaaltje, maar hoe weten we dat het waar is? Zelfs al zouden we een kokmeeuw individueel kunnen herkennen, dan kunnen we hem nog moeilijk op zijn lange reizen volgen. Op het einde van de vorige eeuw was in Denemarken een leraar, H. C. C. Mortensen, die een lucide idee kreeg. Hij ving vogels en bevestigde een heel licht ringetje om hun poot, waarop behalve een nummer ook een adres stond. Daarna liet hij ze weer los. Van elk nummer wist Mortensen precies waar en wanneer en bij welke vogelsoort het ringen had plaatsgevonden. Als van een gevangen of gevonden dode vogel het nummer, de vindplaats en de datum aan hem werden opgegeven, wist hij iets meer van de vogel af dan met directe waarneming mogelijk zou zijn geweest.

Heel spoedig vond Mortensens idee navolging en zo worden reeds van 1912 af — ook in ons land — jaarlijks vele duizenden vogels geringd. In het begin ringde men voornamelijk jonge vogels in het nest, maar later begon men op de voor- en najaarstrek vele vogels te vangen en te ringen, waarbij het oude bedrijf van de vinker met zijn vinkenbaan herleefde. We komen hierop straks terug.

Het ringonderzoek heeft onze kennis van en ons inzicht in de vogeltrek sterk verdiept.

VASTSTELLEN VAN DE TREKWEG

We keren terug naar onze kokmeeuw. Hoe weten we, dat hij bij ons zowel standvogel, zomergast als wintergast kan zijn? Wij danken deze kennis aan het idee van Mortensen. Het ringonderzoek heeft ons geleerd waar de vogels overwinteren en het leerde ons ook veel omtrent de trekroute. Zo langzamerhand is de weg, die de vogels op hun trek volgen, aardig in kaart gebracht.

Zijn er dan bepaalde trekwegen? Er is een tijd geweest, waarin men dat werkelijk meende. De Fin Palmèn verbond op een kaart alle bekende verzamelplaatsen van trekkende watervogels door een rode lijn, die kronkelend langs de kusten en grote rivieren, doch in hoofdzaak noord-zuid bleek te lopen. De trekweg was geboren en de geleerden uit het einde van de vorige eeuw namen deze theorie vrij algemeen aan. Ook voor andere dan watervogels.

Oppervlakkig gezien leek Palmèn gelijk te hebben. De trek van vele landvogels is langs de kust bv. veel opvallender dan de trek in het binnenland en het lag voor de hand om aan te nemen, dat de trekweg dus langs de kust lag.

De theorie van Palmèn bood nog een voordeel. Het oriëntatieprobleem werd schijnbaar eenvoudiger. Men behoefde slechts aan te nemen, dat de vogel op zijn trek een vaste route kende en die kennis zou bv. door de ervaring van de oude vogels op de jonge kunnen overgaan. Straks zullen we zien, dat lang niet alle vogels door de oude worden gegend, maar in de tijd van Palmèn wist men daar nog niet veel van.

Het is interessant de evolutie van de vogeltrekwetenschap in grote

Daar zou eventueel nog over te praten zijn als het alleen om vogels ging, die in België geboren waren. Het gaat echter om vogels, die in een groot gebied ten noorden van België geboren zijn. Als deze vogels in België in het groot worden gevangen betekent dat een achteruitgang van de broedvogelstand in andere landen. Met hún vangsten grijpen zij dus in o.a. in onze broedvogelstand. Juist omdat niemand zich "de eigenaar" van de vogels kan noemen kunnen we allemaal voor hun belangen opkomen en wij hebben het volste recht (ook in België) te strijden voor het behoud van onze eigen broedvogelstand.

Daaraan moeten we natuurlijk ook denken wanneer aan Nederland verweten wordt dat er nog te veel Noordelijke eenden hun eind vinden in ons kleine aantal nog voor de vangst werkende eendenkooien, maar ook als het gaat om winterpleisterplaatsen voor wilde ganzen of om de tienduizenden vogels, die op onze wadden komen fourageren. Ook dat zijn geen zaken, die uitsluitend Nederland raken.

Wie protesteert tegen wat in België gebeurt moet ook de hand in eigen boezem steken en vechten tegen misstanden, die ook in ons land nog bestaan, ook al weten wij, dat de toestanden op het gebied van de vogelbescherming in Nederland veel gunstiger zijn dan in België.

De Belgen vangen *spreeuwen, geelgorzen, goudvinken, groenlingen, kneutjes, grote lijsters, vinken, sijen, koperwieken en kramsvogels*. Voor een deel van deze vogels geldt, dat zij in steeds sterker mate in hun bestaan bedreigd worden doordat ontginningen en stadsuitbreiding en hun broedgebied steeds verder hebben ingeperkt. De slachting op de trek zou hen de genadeslag kunnen geven.

Ik erger mij er aan, dat in Nederland nog steeds gejaagd mag worden op vogels waarvan de broedgebieden eveneens bedreigd worden, bijvoorbeeld die van *snippen*. Snippen komen niet massaal voor en ze worden dus ook niet massaal gedood. Naar mijn mening worden er alleen "sportbelangen" geschaad als de jacht op deze dieren ook verboden zou worden. We zouden er naar mijn gevoel minder boter door op ons hoofd hebben als we protesteren tegen de vogelvangst in andere landen.

VINKENBANEN IN NEDERLAND

Ook in ons land bestaan nog vinkenbanen. Zij worden echter uitsluitend gebruikt ten behoeve van het wetenschappelijk vogelonderzoek, in het bijzonder voor het oplossen van trekproblemen.

Wat gebeurt nu precies met de gevangen vogels? Vóór zij een ringetje krijgen, worden ze zorgvuldig gewogen, hun sekse en — zo mogelijk — hun leeftijd wordt bepaald en er worden enkele maten genomen. Als dit alles bekend is en in het daarvoor bestemde register is opgenomen, krijgen ze het ringetje met hun nummer om de poot. Vanaf dat moment zijn zij ongewild medewerkers aan een wetenschappelijk onderzoek. De vogels worden niet altijd direct losgelaten. Ze worden vaak vastgehouden totdat men die dag met vinken ophoudt. Deed men dat niet, dan was de kans groot, dat men dezelfde vogel dezelfde dag nog enkele malen terugving. Dit toont wel aan, dat de vogels door het vangen niet schuw worden en "het gevaar" gaan mijden. Bij een goede vinker lijden e niets.

Waarom moeten de vogels al die bewerkingen ondergaan voor zij worden geringd? Maat en gewicht zeggen soms iets over de herkomst. De noordelijke vormen van bepaalde vogelsoorten zijn wat forser en zwaar-

kooitjes in een kast, die met behulp van ondoorschijnende gordijnen verduisterd kan worden. Dat gebeurt heel geleidelijk totdat de vogels na twee weken geheel in het donker zitten.

Bij de goede vinkers overleefden de lokvogels dat; bij de "knoeivinkers" gingen er veel dood. In augustus beginnen de dagen voor de gemuite lokvogels weer te lengen en het gevolg is dat zij volop hun voorjaarszang laten horen.

De naam "vinken" voor vogelvangen is natuurlijk afkomstig van de vink. Nu is een vink van nature een nogal wilde vogel, die snel is afgeleid. Om de "baanvink" goed te laten zingen moet er voor gezorgd worden dat hij zijn soortgenoten niet ziet. Dit bereikte men vroeger door de ogen met een hete naald te schroeien; de blinde vink werd minder afgeleid en sloeg beter. Het was (of is?) een der schandelijkste uitwassen van het vinkersbedrijf. Het ergste is, dat een goede vinker dit middel helemaal niet nodig heeft. Hij graaft de vink, die hij als lokker wil gebruiken, in in een klein kuultje in de grond, dat hij bovendien nog camoufleert met hoge pollen gras of helm. De vink kan nu ook niets zien en slaat volop. Een goede vinker gebruikt zijn lokvink niet langer dan een uur of twee per dag, dan schakelt hij een andere in. Meestal worden er twee vinken (altijd mannetjes; de wijfjes zingen niet) tegelijk gebruikt. Als ze niet te dicht op elkaar staan stimuleren ze elkaars zang. Staan ze te dicht op elkaar dan heeft dat vaak tot gevolg, dat één van beide vinken bang wordt en tot "luistervink" wordt. Daarvoor leidde de vinker hem echter niet op! De "opleiding" van de lokvogels omvatte bijvoorbeeld ook het wennen aan verplaatsing. Er moet met de lokvogels natuurlijk nog wel eens gesleept worden.

Vinken werden (en worden in België) gevangen voor de pan en voor de kooi. De mannetjes, die potentieel *zangers* zijn, worden gehouden; de wijfjes, de poppen, worden gedood (indrukken van de schedel) en komen in de pan terecht. Wat zou zo'n vinkje wegen? Ik weet het niet exact, maar ik schat ± 50 g. Is het (los van andere overwegingen) eigenlijk niet schandalig, dat we daarvoor een dier doden?

De mannetjesvink heeft een heel mooie slag en in België (maar ook in Z. Limburg) houden de "vinkeniers" hele concoursen om de "kampioen-vink" uit te kiezen.

Zowel voor de Limburgers als voor de Belgen is het vangen en houden van vogels een heel belangrijke zaak, die nauw samenhangt met hun liefde voor vogels.

We moeten daarmee bij onze *veroordeling* van de vogelvangst (die *zeer terecht is*) wel degelijk rekening houden. Natuurlijk moet het *vangen van wilde vogels* verboden worden. Bij ons is dat (met enkele uitzonderingen, die ik ook graag zag verdwijnen) al verboden; in België (waar reeds een eerste aanzet is) nog niet. In ons land wordt (althans in het westen) de hand gehouden aan de wettelijke bepalingen van de Vogelwet; in België is dat (volgens vele Belgen) nog niet het geval.

MOGEN WIJ PROTESTEREN?

Is de vogelvangst in België geen Belgische binnenlandse aangelegenheid waarmee wij ons niet mogen bemoeien? Ik zou mij kunnen voorstellen dat sommige kinderen dat zó voelen. Wilde dieren hebben geen eigenaar en er is dus geen sprake van, dat de Belgen „hun eigen vogels" vangen.

lijnen te volgen en ik geloof, dat u die historie ook aan kinderen kunt vertellen.

Omstreeks 1920 nam de twijfel aan de juistheid van Palmès ideeën sterk toe. De Duitse ornitholoog Geyr von Schweppenburg betoogde, dat de lijn die de verzamelaars van watervogels verbindt, niet per se de baan behoeft te zijn waarlangs de vogels vliegen. Zo liep de baan van vele steltlopers volgens Palmès langs de Rijn. Geyr betoogde, dat het heel goed mogelijk is, dat de vogels op hun weg de Rijn dwars kruisen en daar een poosje blijven om voedsel te zoeken. Zo zouden op vele plaatsen langs de Rijn verzamelingen steltlopers kunnen zijn, die echter allemaal de Rijn dwars sneden.

Nog even scheen het of de eerste resultaten van het ringonderzoek de opvattingen van Palmès zouden steunen. Verbond men bv. voor zwaluwen alle terugmeldingen van geringde vogels in Afrika dan kreeg men een duidelijke "trekweg" door het Nijldal. Ogenschijnlijk een sterk argument voor het bestaan van een trekweg. Geyr veegde echter heel logisch dit argument van de kaart door te betogen, dat in het dichtbevolkte Nijldal natuurlijk veel meer vogels worden gevangen en gevonden dan in de verlaten Sahara en dat het dus vanzelf spreekt, dat het aantal terugmeldingen uit het Nijldal veel groter zal zijn dan uit andere gebieden in Afrika. De ringresultaten zeggen in dit geval meer over de *verdeling der mensen in Afrika* dan over "*de weg" van de vogels*".

Geyr deed echter meer dan logisch redeneren. Hij nam ook scherp waar. In oktober 1953 maakte hij een treinreis van Liegnitz (Silezië) naar Eisleben (w.n.w. van Leipzig) en over de volle 300 kilometer zag hij trekkende zangertjes, die de spoorbaan kruisten. Hier was geen sprake van een smalle weg, maar van een breed front. Van alle vogels was de trekrichting duidelijk west-zuid-west. Het betoog van Geyr kwam hierop neer, dat de vogels vanuit het broedgebied direct de juiste richting inslaan, die leidt naar hun winterkwartier. Uit alle "broedpunten" van het broedgebied lopen dus banen naar het winterkwartier en die banen lopen nagenoeg evenwijdig aan elkaar, zodat zij een breed front vormen.

CONCENTRATIES

Ondanks deze mooie theorie bleef het feit, dat er op bepaalde plaatsen veel meer trekvogels overkwamen dan op andere. Vooral op de najaars-trek was dat mooi te zien langs onze Nederlandse kust. Geyr gaf hier een heel eenvoudige verklaring voor. Gedurende hun trektocht houden de trekkende vogels graag contact met het land onder zich en dat geldt in het bijzonder voor de "landvogels" (bedoeld als tegenstelling tot "watervogels"). Bij mist en in heel donkere nachten komt de trek tot stilstand. Nu veronderstelde Geyr dat de landvogels een instinctieve vrees voor de zee zouden koesteren. Als hun trekrichting hen bij de zee brengt schrikken ze terug van die grote watervlakte en ze gaan een richting volgen, die zo min mogelijk van hun trekrichting afwijkt. Dat betekent (bijvoorbeeld voor de vinken en de spreeuwen, die op weg zijn naar Z. Engeland) dat ze de kust gaan volgen. Maar daardoor ontstaat langs de kust een concentratie, een *stuwing*, die het idee geeft van een trekweg. Als zij echter langs de kust blijven vliegen komen zij nooit in hun winterkwartier aan en op een goed moment moeten ze de oversteek wagen. Wanneer ze dat zullen doen hangt van vele factoren af,

bijvoorbeeld van de grootte van hun "trekdrift" en van de weersomstandigheden. Waar de kustlijn sterker van de trekrichting gaat afwijken komt de vogel in een conflictsituatie: doorvliegen in een verkeerde richting of oversteken? Op de kaart is gemakkelijk na te gaan op welke plaatsen zich dit zal voordoen. Dáár hebben dan ook de meeste "oversteken" plaats. Soms is de trekdrang bij de ene sexe groter dan bij de andere. Bij de vinken wagen de wijfjes de overtocht vaker dan de mannetjes en het gevolg is dat het aantal mannetjes in het najaar naar het zuiden toeneemt.

Stuwung kan ook ontstaan door andere oorzaken. Bosvogels vermijden het vaak om over kaal land te vliegen. Bosstroken die geleidelijk aan smaller worden veroorzaken daardoor stuwung. Die kan ook optreden in dalen bij vogels, die een afkeer hebben van het vliegen over hoge bergen.

We kunnen dus vaststellen, dat er inderdaad "trekwegen" zijn, al is hun betekenis een andere dan men vroeger dacht. Over één ding kunnen we het wel eens zijn: lang voor de wetenschap deze stuwung kon verklaren, was hij al opgemerkt door de vogelvangere. Van oudsher was bijvoorbeeld de kuststreek zeer in trek voor het "vinken", het vangen van vogels met netten.

Dat zullen we nu eerst eens gaan bekijken.

VINKENBAAN

Een vinkenbaan wordt aangelegd op een terreintje, waarvan men uit ervaring weet dat het in de trektijd bijzonder vogelrijk is. Het eerste wordt de vinkershut gebouwd, een simpel schuurtje, groot genoeg om alle attributen die bij het vinken nodig zijn en de lokvogels te bergen. Een paar grote ramen zorgen voor voldoende licht en voor een goed zicht op de aanvliegrichting. Vrijwel tegen de hut aan ligt de baan met het druipnet, bij voorkeur op het noordwesten, om te voorkomen dat men bij het vinken tegen de zon in moet kijken. De baan zelf is geheel bedijkt. Aan de zuidwest-zijde is die dijk vrij hoog en geheel met zoden belegd om verstuiven en afglijden te voorkomen. Aan de noordoostkant is het dijkje veel lager.

Het voor de leek meest opvallende is wel, dat de hoge dijk geheel met dode bomen is beplant. Hij wordt dan ook de houtdijk genoemd. Bij enig nadenken is dat niet zo gek. Het vinken begint al in de tijd dat de bomen nog blad dragen en nu is het veel moeilijker vogels te ontdekken in een bebladerde dan in een kale boom. Voor de lage dijk staat het heinsel, een latwerk, waaraan de kooitjes met de lokvogels worden opgehangen.

De baan zelf is voorzien van een vlakke grasmat. In die grasmat ligt nog het zgn. proppentuintje, een plek waar elzetakken met mooie proppeu staan opgesteld om desijzen uit het hout naar beneden te lokken. Over dat proppentuintje staan bogen van dik ijzerdraad om te voorkomen, dat het net bij het dichtklappen blijft haken.

Tenslotte nog het belangrijkste: ter weerszijden van de baan ligt een opgevouwen vangnet. Met behulp van een treklijn kunnen deze netten dichtgeklapt worden, waarbij zij de hele baan bedekken.

De Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJJN) heeft destijds een boekje uitgegeven — "Vogeltrek en Vinkenbaan" — waarin het

hele bedrijf van het vinken uitvoerig staat beschreven. Aan dit boekje ontleenden wij ook de tekening van de baan, die op ons blaadje staat.

SOORT ZOEKT SOORT

Hoe weten de trekvogels nu dat ze bij zo'n baan moeten neerstrijken om zich te laten vangen? Of liever: hoe krijgt de vinker het gedaan die overtrekkende troep vogels naar zijn baan te lokken? We vertellen dit aan een voorbeeld.

Begin oktober trekken er volop sijsjes. Als de vinker nu sijsjes wil vangen, hangt hij enkele kleine kooitjes met sijsen onder het heinsel. Door de plank boven de kooitjes zijn zij vanuit de lucht moeilijk te zien, maar omgekeerd kunnen de kooivogels zelf een groot deel van de lucht afspieden. Zodra er sijsen naderen horen of zien de lokvogels in de kooitjes dat en zij beginnen direct verwoed te roepen (tszie-zi).

Het horen van soortgenoten heeft op de meeste trekkende vogels een grote invloed. Als zij niet te veel haast hebben (bijvoorbeeld heel sterke trekdrang) trekt het geluid van soortgenoten hen zó aan, dat ze inhouden en in het kale hout neerstrijken. Daar zijn ze mooi te zien maar niet te vangen. De vinker moet hen dus uit het hout op de baan krijgen. Nu komt het z.g. sijsenleven te hulp, een kleine wip, waaraan een sijsje, dat een haampje draagt, door een draad is verbonden. Zo'n haampje is te vergelijken met een looptuigje voor een kleuter. Het is gemaakt van zeemleer of het werd geknipt uit een oude glacéhandschoen. Het diertje heeft voldoende draadlengte om zich vrij en natuurlijk te kunnen bewegen. Was dat niet het geval dan zou hij de soortgenoten eerder afstoten dan aantrekken.

Vanuit de hut kan het wipje met een draad omhoog getrokken worden. Het sijsje volgt het stokje vliegend.

Dat beeld van dit rustig bij de grond fladderende lokvogeltje heft de remmingen bij de sijsjes in het hout op en uit het hout strijkt een aantal van hen op de baan neer. De vinker volgt alles vanuit de hut door een kijkgat in de wand. Hij zit klaar om met een ruk aan het touw de klapnetten over de vogels heen te trekken en hij wacht slechts op het moment waarop hij in één slag het grootste aantal vogels kan vangen. Behalve het beschreven druipnet zijn er nog andere — en meestal grotere — netten, die op wat groter afstand van de hut liggen. Zij werken in principe op dezelfde manier.

BLINDE VINKEN

We zagen al dat bij het vangen van sijsjes een lokvogel gebruikt werd. De meeste vinkers houden de eerste vogels, die zij in het najaar vangen, om ze "op te leiden" tot lokvogels voor het volgende jaar. Zij doen dit behalve met de sijs met vink, kneutje, puttertje, groenling, feep, sneeuwgons, rietgors, geelgors, fratertje en ringmus. Het is in het eigen belang van de vinker dat hij zijn lokvogels uitstekend verzorgt en bovendien zijn vele vinkers — ondanks hun wat afstotende bedrijf, dierenliefhebbers. De lokvogels zijn het meest waard als zij in het najaar nog goed zingen. Nu weet ieder kind, dat *vogelzang* een typisch voorjaarsverschijsel is en het lijkt dus onmogelijk om in het najaar goed zingende vogels te hebben. De "opleiding" van de lokvogel draagt de naam van *muiten*. Zo omstreeks mei gaan de lokkers in hun kleine